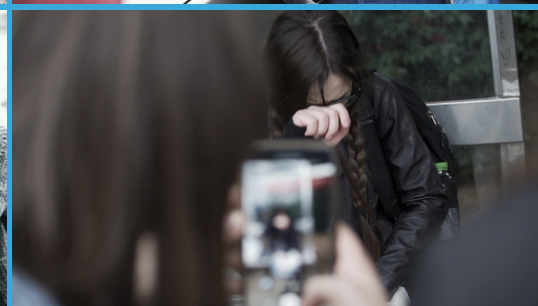
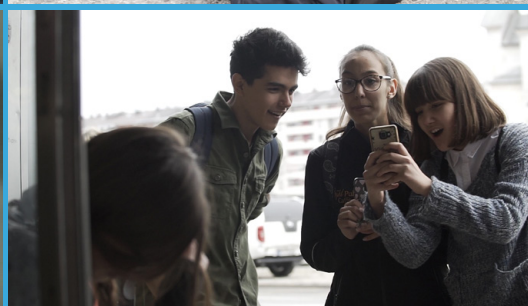
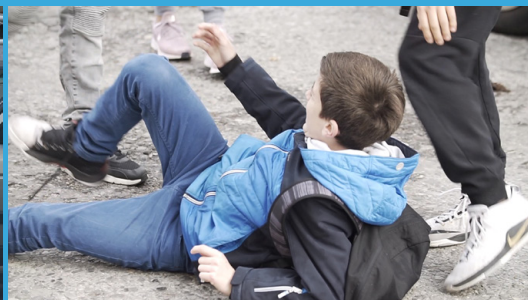

PREPOZNAJMO I REAGUJMO.
ZAJEDNO.

ANALIZA ZAKONODAVNOG OKVIRA I
POLITIKA IZ OBLASTI VRŠNJAČKOG NASILJA

**PREPOZNAJMO I REAGUJMO.
ZAJEDNO.**

AUTORI ANALIZE:

Milena Čarapić, pravnica

Stručni tim **NVO Roditelji**

Podgorica, oktobar 2018.

udruženje
Roditelji

 Juventas

UNIJA
srednjoškolaca
CRNEGORE

CENTAR ZA PODRŠKU
LOKALNOG RAZVOJA

Projekat „Koalicija protiv vršnjačkog nasilja u crnogorskim školama“, finansira Evropska unija kroz program podrške civilnom društvu. Stavovi iznijeti u ovoj publikaciji predstavljaju stavove izdavača i ne izražavaju nužno stavove Evropske unije.

sos.roditelji.me

I UVODNI DIO

Ova Analiza dio je projekta „Koalicija protiv vršnjačkog nasilja u crnogorskim školama“, koji realizuju Udruženje Roditelji, NVO Juventas, Unija srednjoškolaca, Centar za podršku lokalnom i regionalnom razvoju, uz institucionalno partnerstvo sa Ministarstvom prosvjete i finansijsku podršku EU.

Analiza je dio aktivnosti koje treba da pokažu šta je trenutni pravni, institucionalni i okvir politika koje se odnose na vršnjačko nasilje, a na osnovu koje će, između ostalog, biti definisane preporuke za naredne korake koji treba da budu sprovedeni u cilju obezbjeđivanja kvalitetne prevencije i modela postupanja u slučajevima nasilja među vršnjacima.

Da bismo se bavili analizom zakonodavnog okvira u Crnoj Gori neophodno je prvo sagledati termin “vršnjačkog nasilja”, sa društvenog aspekta.

Vršnjačko nasilje u školama i van njih je problem sa kojim se udruženo moraju boriti država, obrazovne institucije i roditelji.

Stručnjaci se često u svom radu susrijeću sa djecom koja su zlostavljana u školi, odbačena od vršnjaka, koja su zadirkivana zbog svojih različitosti ili su fizički maltretirana. Ova djeca nerijetko, i u zreloj dobi, osjećaju posljedice zlostavljanja. Osjećaju se odbačeno, prestrašeno, nevidljivo, posramljeno, ljutito ili imaju poteškoća u uspostavljanju bliskih odnosa. Ništa manje posljedice ne trpi i dijete koje se nasilno ponaša, koje uči da su batine i nanošenje povreda drugome način izražavanja ljutnje i zauzimanja za sebe, tako da i djeca koja vrše nasilje osjećaju posljedice ovakvog ponašanja.

Prepoznavanjem, zaustavljanjem i sprječavanjem nasilja pružamo djeci pomoć i podršku u prevladavanju posljedica nasilja, ohrabrujemo ih da prijavljuju svaki slučaj koji primijete u svojoj okolini, učimo ih vještinama komunikacije, šaljemo im jasnu poruku da nam je njihova doborobit važna i da živimo u društvu koje ne toleriše nijedan oblik nasilja.

Pod nasiljem podrazumijevamo **namjerno i neopravdano nanošenje štete drugome**.

O nasilju kod djece govorimo kada jedno ili više djece uzastopno i namjerno uznemirava, napada ili povrjeđuje dijete koje se ne može odbraniti. Može imati oblik: prijetnji, tjelesnih povreda, ogovaranja, uzimanja ili uništavanja stvari....Može uključivati i neugodne komentare o djetetovoj porodici ili rodbini (npr. “Miloš nema tatu!”, “Mama ti je debela!”).

Najčešće se događa u školskim WC-ima, hodnicima, dvorištu i u ostalim prostorijama koje su van kontrole nastavnika i drugih odraslih osoba. Može se događati i u razredu, pred drugom djecom koja najčešće ne priskoče u pomoć žrtvi zbog nezainteresovanosti, straha ili nedostatka saosjećanja.

Nasilje među djecom može biti direktno i indirektno. Direktno uključuje: ruganje, ponižavanje, vrijeđanje, kritikovanje, naređivanje i zahtijevanje podređenosti, udaranje, čupanje i sl. Indirektno nasilje je teže uočljivo (i njemu su sklonije djevojčice), kao npr. namjerno isključenje djeteta iz grupnih igara, ogovarnje djeteta itd..

Primarni kriterijum za klasifikovanje nasilja podrazumjeva način na koji se nasilni postupak izvodi tj. način nanošenja štete. Na osnovu ovog kriterijuma nasilje možemo podijeliti u dva glavna oblika *fizičko* i *verbalno*. *Fizičko* koje dovodi do stvarnog ili potencionalnog tjelesnog povrjeđivanja - podrazumijeva udaranje, guranje, štipanje, čupanje i sl. *Verbalno* nasilje, najčešće prati fizičko, a podrazumijeva vrijeđanje, širenje glasina, zadirkivanje, ismijavanje, ogovaranje.

U navedenim oblicima nasilja mogu se izdvojiti i četiri podvrste.

Emocionalno/psihološko nasilje koje je usko povezano sa pređašnja dva oblika. Podrazumijeva verbalni i neverbalni napad, kao i namjerno isključivanje, izbjegavanje i zapostavljanje od vršnjačke grupe. Ovaj oblik nasilja dovodi do trenutnog ili trajnog ugrožavanja psihičkog i emocionalnog zdravlja i dostojanstva. Kao posljedice ove vrste nasilja mogu se javiti gubitak samopouzdanja, motivacije i volje, zdravstveni problemi uzrokovani stresom, često odsustvovanje iz škole usljed psihosomatskih manifestacija (bol u stomaku).

Seksualno nasilje podrazumijeva ugrožavanje seksualnog identiteta žrtve omalovažavanjem ili primoravanjem na neki vid seksualne komunikacije. Seksualno nasilje može se ostvariti različitim načinima (verbalno, postavljanjem neugodnih komentara, pitanja, fizički, direktnim kontaktom, izlaganjem žrtve pornografskom sadržaju, egzibicionizmu i voajerizmu).

Elektronsko nasilje se odnosi na objavljivanje povrjeđujućih ili surovih tekstova ili slika koristeći internet ili druga digitalna sredstva komunikacije. (Willard, 2004.) Ovaj oblik nasilja u posljednje vrijeme postaje sve više zastupljen. Neke forme ovog nasilja mogu biti: elektronske poruke koje sadrže vulgarnost i uvrede, prijeteće poruke, lažno predstavljanje, namjerno izostavljanje nekog iz on-line grupe, foruma, diskusionih lista. Ovaj oblik nasilja privlačan je i onima koji primjenjuju nasilje, zato što im pruža pogodnost koju drugi oblici nasilja nemaju, a to je anonimnost.

Ekonomsko nasilje podrazumjeva krađu i iznuđivanje novca i drugih vlastitih predmeta žrtve.

Šta je to “bullying”?

Ovaj termin se naročito često koristi kada se govori o vršnjačkom nasilju i nasilju u školama. U našem jeziku ne postoji riječ čije se značenje u potpunosti poklapa sa značenjem ovog termina. Može se prevesti kao siledžijstvo, zlostavljanje, maltretiranje ili vršnjačko nasilje.

Prva pionirska istraživanja koja su se bavila problemom vršnjačkog nasilja u školama otpočela su u skandinavskim zemljama, sedamdesetih godina 20-tog vijeka. Prvi termin koji je korišćen u tom kontekstu bio je termin *mobbing*. Kako Anatol Pikas (Pikas. 1989) precizira, *mobbing* je riječ koja se odnosi na nasilje grupe prema pojedincu. U svojoj knjizi “O agresivnosti” Konrad Lorenc upotrebljava izraz *mobbing* kada opisuje slučajeve u kojima grupa životinja napadne uljeza ili jednog svog pripadnika.

Autor, čije ime se vezuje za početak istraživanja problema nasilja među djecom u školama je *Daniel Olweus*, koji je profesor psihologije na univerzitetu u Bergenu u Norveškoj. On je osnivač programa nacionalne kampanje u borbi protiv siledžijstva koje je startovalo 1983. godine. Povod za nastanak ovog programa bio je tragičan događaj kada su tri četrnaestogodišnja učenika u Norveškoj iste godine

izvršila samoubistvo nakon što su prethodno bila zlostavljana od drugih učenika. Programom su bile obuhvaćene sve osnovne škole u Norveškoj.

Prema najčešće navodenoj Olweusovoj definiciji, "učenik je zlostavljan (*bullied*) ili viktimiziran kada je više puta ili trajno izložen negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika" (Olweus, 1993). Uz to siledžijstvo (*bullying*) predstavlja takav oblik agresivnog ponašanja u kojem su uključena sledeća tri elementa:

(a) Negativni postupci - postupci koje neko namjerno zadaje ili nastoji da to učini, kako bi drugom nanio povredu ili neku nelagodnost;

(b) Ponovljeno ili trajno izlaganje - da bi se neki postupak smatrao nasiljem mora se ponavljati i imati trajniji karakter. Ovaj uslov u definiciji nasilja bitan je iz razloga da bi se iz nasilja u školama isključili beznačajni postupci usmjereni protiv učenika poput zadirkivanja, a koji su sastavni dio igre i relativno prijateljske naravi;

(c) Nesrazmjeran odnos moći - termin nasilje podrazumijeva postojanje nesrazmjernog, asimetričnog odnosa snaga između učenika. Drugim riječima, učenici su izloženi nasilju od kojeg se sa teškoćama brane i donekle su bespomoćni prema onima koji zlostavlja. Taj neravnotežan odnos moći može se ogledati ili u fizičkoj snazi ili u verbalnim, socijalnim vještinama ili usljed brojčanog nesrazmjerja između nasilnika i žrtve.

Škola je okruženje u kojem se može očekivati pojava nasilja i nasilničkog ponašanja. Zato je njena uloga ključna u otkrivanju i procesuiranju svih oblika nasilja i zlostavljanja.

II MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Pravo na zaštitu od svih oblika nasilja predstavlja osnovno pravo svakog djeteta, a utvrđeno je Konvencijom o pravima deteta i nizom međunarodnih i regionalnih ugovora u oblasti zaštite ljudskih prava koje je Crna Gora ratifikovala. Konvencija je krunski dokument za sveobuhvatnu zaštitu prava djeteta kako na međunarodnom nivou, tako i u Crnoj Gori.

Konvencija o pravima djeteta¹, koju je donijela Generalna skupština Ujedinjenih nacija 1989. godine, najznačajniji je međunarodni dokument koji uređuje prava djeteta.

Crna Gora je 23. oktobra 2006. godine, podnošenjem sukcesorske izjave za set konvencija Ujedinjenih nacija prihvatila Konvenciju o pravima djeteta i obaveze koje proizilaze iz ovog međunarodnog dokumenta.

Članom 19. Konvencije propisano je da će države-potpisnice preduzeti sve odgovarajuće zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere da bi se dijete zaštitilo od svih oblika fizičkog, ili mentalnog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupka, zloupotrebe ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje dok je na brizi roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.

Takve zaštitne mjere treba da u odgovarajućoj mjeri uključuju i djelotvorne postupke na uspostavljanju društvenih programa da bi se pružila potrebna podrška djetetu i onima koji se brinu o djetetu, kao i drugih oblika sprječavanja i identifikacije, prijavljivanja, preporučivanja, istraživanja, liječenja i praćenja slučajeva zlostavljanja djece opisanih ranije i, kada je to potrebno, sudsko uključivanje.

Takođe, Članom 39. Konvencije propisano je da će države-potpisnice preduzeti sve odgovarajuće mjere da unaprijede fizički i psihološki oporavak djeteta koje je žrtva bilo kojeg oblika zanemarivanja, eksploatacije ili zlostavljanja, mučenja ili bilo kojeg drugog oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupka ili kazne, ili oružanih sukoba. Takav oporavak i reintegracija treba da se dešava u okolini koja daje potporu zdravlju, samopoštovanju i dostojanstvu djeteta.

Odredbom Člana 44. Konvencije, ustanovljena je obaveza za države-potpisnice da Komitetu za prava djeteta Ujedinjenih nacija, preko Generalnog Sekretara, dostavljaju izvještaj o mjerama na ustanovljavanju prava priznatih Konvencijom i o napretku koji je postignut u uživanju tih prava.

Države-potpisnice Konvencije dužne su da u roku od dvije godine od prihvatanja dokumenta dostave izvještaj o njenoj primjeni Komitetu za prava djeteta. Nakon prvog inicijalnog izvještaja, države svakih pet godina dostavljaju izvještaje o napretku koje su ostvarile na zaštiti prava djeteta.

I Svjetska zdravstvena organizacija prepoznaje vršnjačko nasilje kao problem na kojem treba raditi. Tako je zajedno sa partnerskim organizacijama 2016. godine definisala Program pod nazivom 'INSPI-

1 Konvencija o pravima djeteta (1989), dostupna na ombudsman.co.me/djeca/docs/konvencijaopravimadjeteta.doc ;

RE: Seven Strategies for Ending Violence Against Children' (INSPIRE: Sedam strategija za okončanje nasilja nad djecom) koji razrađuje i nudi konkretne strategije prevencije svih vrsta nasilja nad djecom pa i vršnjačkog i uključuje sljedeće korake:

- Implementacija i primjena zakona, promjena normi i vrijednosti;
- stvaranje bezbjednog okruženja;
- podrška roditeljima i njegovateljima;
- ekonomsko osnaživanje;
- odgovor sistema i usluge podrške;
- sticanje obrazovanja i životnih vještina.²

Izveštaj razrađuje i nudi konkretne strategije prevencije i zaštite djece od nasilja. Paket „pomoći“ je usmjeren na ujedinenje multisektorskih napora za podizanje svijesti o raznim nivoima nasilja koji variraju od zemlje do zemlje i na koje nijedno društvo nije imuno, ističući da se treba angažovati u cilju sprječavanja i na kraju liječenja posljedica nasilja.

Bitno je navesti da Svjetska zdravstvena organizacija ističe značaj preventivnih programa koji bi trebalo da se primenjuju u ranom uzrastu, kao i na potrebu da se konstantno razvijaju pristupi koji su se pokazali efikasnim.

Oni uključuju:

- univerzalne školske programe za sprječavanje nasilja, koji omogućavaju učenicima i školskom osoblju pravovremene informacije i primjenu nenasilnih mjera za rješavanje sporova, kako bi mladi ljudi promijenili način razmišljanja o nasilju;
- aktivniju uloga roditelja i porodičnog pristupa, pružanjem podrške komunikaciji sa nastavnicima kod rješavanja problema, monitoringa i upravljanja;
- pristupe mladim prestupnicima i njihovim porodicama terapeutskim uslugama, bilo da je pomoć potrebna pojedincu, porodici ili školi;
- politiku sigurne životne sredine i strukturnih pristupa koji stvaraju promjene u životnom okruženju zajednice u cilju poboljša bezbjednost i povećanja zaštite od faktora rizika među mladima;
- obrazovanje i zaštitu u ranom djetinjstvu, uz kvalitetnu podršku ugroženoj djeci i pomoć u izgradnji temelja za buduće učenje i zdrav razvoj.

Značajan međunarodni dokument koje se bavi nasiljem, pa i vršnjačkim je **Strategija Savjeta Evrope o pravima djeteta 2016 - 2021. godine** (raniji dokument Strategija 2012 -2015)³, koja je nastala kao rezultat konsultacija sa državama članicama, civilnim društvom, ombudsmanima za djecu, drugim međunarodnim organizacijama i djecom. Ovaj proces vodi Komitet eksperata za Strategiju Savjeta Evrope za prava djeteta.

2 *INSPIRE: Seven strategies for Ending Violence Against Children*, 2016, Svjetska zdravstvena organizacija: više informacija dostupno na: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/inspire/en/ ;

3 *Strategija o pravima djeteta*, Savjet Evrope: (2016-2021), više informacija dostupno na: <https://edoc.coe.int/en/children-s-rights/7207-council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2016-2021.html> ;

Navedena Strategija u značajnom prepoznaje i pojavu nasilja među djecom i u školama i ističe da sprječavanje vršnjačkog nasilja počinje edukovanjem djece o štetnim posljedicama nasilja i njihovom djelovanju na druge. U skladu sa tim Savjet Evrope promovira različite vrste građanskih obrazovnih programa za borbu protiv nasilja u školama. Svi programi zasnovani su na principima Povelje Savjeta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava koju su usvojile 47 država članica Savjeta Evrope.

Direktorat za demokratsko građanstvo i učešće koje sprovodi ciljeve Savjeta Evrope u borbi protiv nasilničkog ponašanja, kreira razne vrste obrazovnih materijala koji su pretočeni u Priručnike koji se koriste kao Uputstva u školama, za postupanje u slučaju pojave nasilja.

III ZAKONODAVNI OKVIR U CRNOJ GORI

Maloljetničko nasilje u Crnoj Gori, koje između ostalog obuhvata i vršnjačko nasilje, normativno pravno je uređeno u velikom broju propisa, u najvećem broju kroz opšte norme u vidu načela, principa odnosno konkretnih mjera i postupaka u slučaju pojave određenog vida nasilja.

Crna Gora je ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta, koja predstavlja krunski dokument za sveobuhvatnu zaštitu prava djeteta na međunarodnom nivou, preuzela obavezu sprečavanja i zaštite sve djece od svih oblika nasilja i eksploatacije.

Vlada Crne Gore u novembru 2008. godine, Komitetu za prava djeteta Ujedinjenih Nacija, uputila je prvi odnosno Inicijalni izvještaj o primjeni Konvencije o pravima djeteta za period 2006. – 2008. godine⁴.

Komitet za prava djetetaje u svojim preporukama od juna 2018. godine, pozdravio napredak koji je Crna Gora postigla u raznim oblastima, uključujući i ratifikaciju Fakultativnog protokola o komunikacijskim procedurama uz Konvenciju o pravima djeteta iz 2013. godine.⁵

Konstatovane su i zakonodavne, institucionalne i političke mjere koje su usvojene radi sprovođenja Konvencije, uključujući i reviziju Porodičnog zakona i reforme sistema socijalne i dječje zaštite i preporučeno da država potpisnica preduzme sve neophodne mjere za sprovođenje njegovih prethodnih preporuka iz 2010. godine (CRC/C/MNE/CO/1), koje nisu sprovedene ili nisu sprovedene u potpunosti, i to:

Komitet konstatuje kao pozitivnu kriminalizaciju mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao i usvajanje Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i srodnih nacionalnih strategija, ali je zabrinut zbog:

- a) visoke rasprostranjenosti i tolerancije nasilja nad djecom i vrlo nizak nivo izvještavanja nadležnim organima;
- b) opšteg nedostatka razumijevanja o tome šta predstavlja nasilje nad djecom i ograničenu sposobnost profesionalaca da identifikuju i adresiraju slučajeve;
- c) niske stope istrage i krivičnog gonjenja, ublažene sankcije i rizik od ponovne viktimizacije u pravosudnom sistemu;

U nastavku teksta dat je pregled odredaba relevantnih propisa koji uređuju pitanje nasilja, pa time i *vršnjačkog nasilja* u Crnoj Gori.

4 *Inicijalni izvještaj o primjeni Konvencije o pravima djeteta za period 2006. – 2008.godine*, dostupan na www.mrs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=54001&rType=2 ;

5 *Preporuke Komiteta za prava djeteta UN-a*, 2010.godine dostupno na: www.ombudsman.co.me/img-publications/8/preporuke_komiteta.doc ;

Ustav Crne Gore⁶ u dijelu koji govori o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i slobodama kao poseban dio ljudskih prava tretira "Prava djeteta":

Dijete uživa prava i slobode primjereno njegovom uzrastu i zrelosti.

Djetetu se jamči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici⁷ ("Službeni list CG", broj 46/10), propisano je da žrtva nasilja ima pravo na psihosocijalnu i pravnu pomoć i socijalnu i medicinsku zaštitu, u skladu sa zakonom, a da se zaštita žrtve nasilja obezbjeđuje i izricanjem zaštitnih mjera.

Takođe, propisano je da su policija, organ za prekršaje, Državno tužilaštvo, Centar za socijalni rad ili druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom, dužni da u okviru svojih ovlašćenja pruže potpunu i koordiniranu zaštitu koja je neophodna za zaštitu žrtve nasilja u zavisnosti od stepena njene ugroženosti.

Organi i ustanove dužni su da u skladu sa zakonom daju prioritet rješavanju slučajeva nasilja i obezbijede međusobno obavješćavanje i pomoć radi sprječavanja i otkrivanja nasilja, otklanjanja uzroka i pružanja pomoći žrtvi u uspostavljanju uslova za bezbjedan život.

Državni organ, drugi organ, zdravstvena, obrazovna i druga ustanova dužni su da prijave policiji učinjeno nasilje za koje saznaju u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti.

Prijavu o učinjenom nasilju dužno je da policiji podnese odgovorno lice u organu ili ustanovi, kao i zdravstveni i socijalni radnik, nastavnik, vaspitač i drugo lice koje sazna za učinjeno nasilje u vršenju svojih poslova.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici propisana je i prekršajna odgovornost drugog lica. Članom 39. je propisano da će se novčanom kaznom od dvostrukog do desetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori kazniti za prekršaj odgovorno lice u državnom organu, drugom organu, zdravstvenoj, obrazovnoj i drugoj ustanovi, zdravstveni i socijalni radnik, nastavnik, vaspitač i drugo lice ako ne prijavi policiji učinjeno nasilje za koje sazna u vršenju svojih poslova.

Organ za prekršaje i policija dužni su da obavijeste Centar za socijalni rad o prijavljenom nasilju.

U Zakonu piše da će nakon saznanja za nasilje, policija bez odlaganja preduzeti radnje i mjere u cilju zaštite žrtve, u skladu sa zakonima kojima se uređuje rad i ovlašćenja policije, prekršajni postupak, krivični postupak i zaštita svjedoka.

Centar za socijalni rad, odnosno druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom dužni su da, bez odlaganja, pruže zaštitu i pomoć žrtvi nasilja u skladu sa svojim nadležnostima.

Organi i ustanove prethodno pomenute dužni su da vode brigu o svim potrebama žrtve nasilja i omogućuje joj pristup svim oblicima pomoći i zaštite.

6 *Ustav Crne Gore*, dostupan na: <http://www.skupstina.me/images/dokumenti/ustav-crne-gore.pdf> ;

7 *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici*, dostupan na: <http://media.cgo-cce.org/2013/06/18-Zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici.pdf> ;

Porodični zakon⁸ ("Služben list RCG", 1/07 i „Službeni list CG“ broj 53/16), propisuje da je država dužna da poštuje i unaprijeđuje prava djeteta i preuzima potrebne mjere za zaštitu djeteta od zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i diskriminacije. Svako ko sazna za povredu prava djeteta dužan je da obavijesti Centar za socijalni rad o povredi prava djeteta za koju sazna.

Takođe propisana je i obaveza za nadležne organe, ustanove, javne službe i pojedince da u ostvarivanju, unaprijeđivanju i zaštiti prava djeteta međusobno sarađuju, dok je neposredna i posredna diskriminacija djeteta ili grupe djece zabranjena.

Opštim Zakonom o obrazovanju i vaspitanju⁹ ("Službeni list RCG", br. 64/02 i 31/05 i "Službeni list CG", br. 49/07, 39/13, 44/13 i 47/17) Članom 9a. propisano je da u ustanovi nije dozvoljeno: fizičko, psihičko i socijalno nasilje; zlostavljanje i zanemarivanje djece i učenika; fizičko kažnjavanje i vrijeđanje ličnosti, odnosno seksualna zloupotreba djece i učenika ili zaposlenih i svaki drugi oblik diskriminacije u smislu Zakona.

Član 97. u stavu 1 definiše prava učenika u kojem je jasno određeno da učenici imaju pravo na zaštitu od svih vrsta nasilja u školi, diskriminacije, zlostavljanja i zanemarivanja. Članom 98. istog Zakona propisane su dužnosti učenika gdje se navodi da treba da poštuje ličnost drugih učenika i njeguje drugarske i humane odnose. Stav 2 istog člana propisuje da se postupak utvrđivanja odgovornosti učenika i način nadoknade štete bliže uređuje statutom ustanove.

U kaznenim odredbama koji su prepoznati u ovom Zakonu, nema ni jedne odredbe koja se odnosi na kršenje Člana 97. Istim članom stav 2 predviđen je postupak samoevaluacije koja se radi anonimno anketiranjem učenika u svim razredima, osim učenika prvog ciklusa osnovne škole, najmanje jednom godišnje o obrazovnim programima, radu nastavnika i uslovima rada.

U postupku rješavanja konflikata među djecom, učenicima, roditeljima, usvojiocima ili starateljima (u daljem tekstu: roditelj) i zaposlenim u ustanovi mogu se angažovati posrednici, u skladu sa Zakonom o posredovanju.

Zakonom o zabrani diskriminacije¹⁰ ("Službeni list CG", br. 46/10, 18/14 i 42/17) propisano je da se diskriminacijom smatra svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovinskom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Uznemiravanje nekog lica ili grupe lica po nekom od prethodno navedenih osnova je svako neželjeno ponašanje, uključujući i uznemiravanje putem audio i video nadzora, mobilnih uređaja, društvenih

8 *Porodični zakon*, dostupan na: https://sudovi.me/podaci/osul/informacije/info_doc/836.pdf ;

9 *Opšti Zakon o obrazovanju i vaspitanju*, dostupan na: <http://www.mps.gov.me/biblioteka/zakoni> ;

10 *Zakon o zabrani diskriminacije*, dostupan na www.sluzbenilist.me ;

mreža i interneta, koje ima za cilj ili čija je posljedica povreda ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvrjedljivog okruženja i smatra se diskriminacijom.

Diskriminacijom se smatra i svako neželjeno, verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode, kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, a naročito kada takvo ponašanje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, zastrašujuće, degradirajuće ili uvrjedljivo okruženje.

U slučaju pojave neke od navedenih vrsta diskriminacije, između ostalog, i kao oblik vršnjačkog nasilja može se podnijeti pritužba zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, koji postupaju u skladu sa Zakonom o zaštitniku ljudskih prava i sloboda.

Takođe, kao zaštita prava koja su ugrožena određenim vidom diskriminacije postoji mogućnost podizanja tužbe pred sudom u skladu sa zakonom. Ova vrsta postupka se vodi po hitnom postupku.

Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti¹¹ ("Službeni list CG", br. 27/13, 1/15, 56/16, 66/16, 1/17, 42/17 i 50/17), kao jedan od utvrđenih principa propisana je zabrana diskriminacije, a u ostvarivanju ciljeva socijalne i dječije zaštite predviđena je zaštita koja uključuju prevenciju, pomoć u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba i podršku. Članom 60. Zakona definisane su vrste usluga u oblasti socijalne i dječije zaštite:

- 1) procjena i planiranje;
- 2) podrška za život u zajednici;
- 3) savjetodavno-terapijska i socijalno-edukativna usluga;
- 4) smještaj;
- 5) neodložne intervencije i
- 6) druge usluge.

Zakon o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku¹² ("Službeni list CG", br. 64/11 i 1/18) uređuje pitanja postupanja prema maloljetniku kao učiniocu krivičnih djela, i djetetu i maloljetniku kao učesnicima u postupku, odnosno na sveobuhvatan način su uređena pitanja alternativnih mjera, krivične sankcije, maloljetnički zatvor, mjere bezbjednosti, organi nadležni za vođenje postupka prema maloljetnicima učiniocima krivičnih djela i druga pitanja od značaja za postupanje prema maloljetnicima u krivičnom postupku.

Na pitanja koja nijesu uređena ovim Zakonom utvrđena je shodna primjena Krivičnog zakonika, Zakonika o krivičnom postupku i zakona kojim se uređuje izvršenje kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti.

Zakonom o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku predviđen je posebno postupak posredovanja. Tako da državni tužilac za maloljetnike rješenjem upućuje maloljetnika i oštećenog na postu-

11 *Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti*, dostupan na www.sluzbenilist.me ;

12 *Zakon o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku*, dostupan na: www.sluzbenilist.me ;

pak posredovanja kada nađe da ima uslova za primjenu vaspitnog naloga, poravnanje sa oštećenim, kako bi se izvinjenjem, radom, naknadom štete ili na drugi način otklonile štetne posljedice krivičnog djela.

Državni tužilac za maloljetnike povjerava vođenje postupka posredovanja posebno obučenom licu koje je završilo obuku za posredovanje između maloljetnika i oštećenog (posredniku).

Maloljetnik i oštećeni sporazumno određuju posrednika, a ukoliko se ne mogu sporazumjeti posrednika će odrediti državni tužilac za maloljetnike sa spiska posrednika.

Rješenjem o primjeni vaspitnog naloga određuje se predmet poravnanja, odnosno obaveza maloljetnika, vrijeme trajanja vaspitnog naloga ili potvrđuje da je maloljetnik obavezu već izvršio i upozorava maloljetnika da u tom vremenu vaspitni nalog može biti zamijenjen drugim vaspitnim nalogom ili ukinut.

Predmet poravnanja može biti obaveza maloljetnika da se izvini oštećenom ili da radom ili na drugi pogodan način nadoknadi štetu oštećenom.

Ukoliko je predmet poravnanja izvinjenje oštećenom, državni tužilac za maloljetnike će, vodeći računa o dostojanstvu maloljetnika i oštećenog, sprovesti postupak izvinjenja maloljetnika oštećenom, tako što će maloljetnik svojim riječima, na prikladan način, izraziti žaljenje i kajanje zbog krivičnog djela, a oštećeni svojom usmenom izjavom prihvatiti izvinjenje maloljetnika, o čemu se sastavlja zapisnik koji potpisuju oštećeni, maloljetnik, njegov zakonski zastupnik, posrednik i državni tužilac za maloljetnike.

U ovom dijelu treba pomenuti i **Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnog djela nasilja** u kom slučaju je propisan postupak i način ostvarenja na naknadu štete lica koja su pretrpjela neki od oblika nasilja.

Zakonom o posredovanju¹³ („Službeni list CG”, br. 30/05 i 29/12) uređuje se postupak posredovanja u građansko-pravnim sporovima, uključujući i sporove iz porodičnih, privrednih, radnih i drugih imovinsko-pravnih odnosa fizičkih i pravnih lica. Posredovanje/medijacija se može primijeniti kao izbor: prije sudskog postupka, umjesto sudskog postupka, kao dopuna sudskom postupku.

Radi vršenja stručnih i administrativnih poslova u vezi sa posredovanjem osnovan je Centar za posredovanje, čije je sjedište u Podgorici, a može imati organizacione jedinice u drugim mjestima u Crnoj Gori. Postupak posredovanja, osim u slučajevima predviđenim Zakonom o posredovanju, sprovodi se i u slučaju kada je to predviđeno posebnim zakonom.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti (“Službeni list CG”, br.3/2016, 39/2016, 2/2017 i 44/2018.), precizirano je da u slučaju prijave nasilja od strane djeteta, njegovih roditelja, Centra za socijalni rad, Uprave policije i nekog drugog subjekta, zdravstvene ustanove, odmah po dolasku djeteta koje je žrtva nasilja rade detaljan pregled i utvrđuju da li postoje eventualne tjelesne povrede, nakon čega su dužni da zbrinu tu osobu. Nakon sprovedenog postupka, obavještavaju se roditelji odnosno Centar za socijalni rad o počinjenom nasilju, nakon čega se određuje dalji tok postupanja sa žrtvom nasilja i upućuje ka drugim nadležnim organima i institucijama, radi njihove zaštite prava.

13 *Zakon o posredovanju*, dostupan na <http://www.posredovanje.me/me/normativni-okvir> ;

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021.¹⁴ predstavlja intenziviranje rada na zaštiti i drugim vidovima pomoći djeci koja su bila izložena nasilju ili seksualnom zlostavljanju. Opšti cilj Strategije je da se kroz jačanje nacionalnog mehanizma do 2021. godine, omogućiti za svu djecu u Crnoj Gori unaprijeđenu zaštitu od svih oblika nasilja.

Specifični strateški ciljevi su:

- Unaprijeđenje zakonodavstva i sprovođenje politika koje djecu štite od svih oblika nasilja, s obzirom na to da zakonodavstvo koje prepoznaje različite oblike nasilja nad djecom – fizičko kažnjavanje, seksualno zlostavljanje i eksploataciju djece, kao i emocionalno nasilje – šalje snažnu poruku društvu da je nasilje neprihvatljivo i kažnjivo po zakonu;
- Unaprijeđenje institucionalnog okvira za profesionalnu, kvalitetnu i efikasniju brigu i zaštitu djeteta;
- Osnaživanje pravosudnog sistema za zaštitu djece od nasilja i za rad u najboljem interesu djeteta - besplatna i efikasna pravna pomoć posebno važna za djecu koja su lišena slobode;
- Pokretanje promjena u društvenim normama koje prihvataju, opraštaju ili ignorišu nasilje;
- Razvijanje životnih vještina i otpornosti kod djece kako bi se spriječilo nasilje i njegove posljedice;
- Kreiranje sistema za monitoring, evaluaciju i istraživanja;

Vlada je u septembru 2018. godine usvojila prvi *Izvještaj o sprovođenju Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa Akcionim planom 2017-2021, za 2017.godinu.*¹⁵

U njemu se navodi da je realizovano devet aktivnosti, kontinuirano se sprovodi, a četiri nijesu spovedene: Nijesu realizovane četiri planirane aktivnosti i to:

- Ministarstvu rada i socijalnog staranja nije formiralo Direkciju za zaštitu djece, ali je nacrtom Pravilnika o sistematizaciji radnih mjesta predviđeno formiranje Direkcije do kraja 2018. godine.
- Ministarstvo kulture nije realizovalo aktivnosti koje se odnose na planirane obuke medija o pravima djeteta kao i pružanje informacija putem medija o nasilju nad djecom;
- Nije urađena analiza zakonskog okvira o nasilju nad djecom u Crnoj Gori koja treba da identifikuje potrebne izmjene u zakonima ili potrebu donošenja novih zakonskih rješenja koja bi regulisala ovu problematiku (za sprovođenje aktivnosti zaduženo MRSS, MP, MZ, NVO);

Jedna od specifičnih strateških ciljeva Strategije (br.4: *Pokretanje promjena u društvenim normama koje prihvataju, opraštaju ili ignorišu nasilje*) predlaže sprovođenje nacionalne kampanje o nasilju nad djecom, za podizanje javne svijesti o problemu vršnjačkog i nasilja u školama, o problemu online nasilja, nasilja u vezama kao i seksualnog nasilja o društvenim normama i kulturnoj praksi koja prihvata, oprašta ili ignoriše nasilje.

U cilju realizacije tog strateškog cilja navodi se da je razvijen program prevencije, sprovedena kampanja u školama, razvijen set materijala i distribuiran u školama, institucijama, zdravstvenim ustanovama, CSR i široj javnosti. Ministarstvo prosvjete je razvilo Program prevencije nasilja na društvenim

14 Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021. dostupna na <http://www.minradiss.gov.me/biblioteka?query=Strategija&sortDirection=desc> ;

15 *Izvještaj o sprovođenju strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017 -2021, za 2017.godinu* dostupan na: [file:///C:/Users/FUJITSU/Downloads/28_91_27_09_2018%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/FUJITSU/Downloads/28_91_27_09_2018%20(1).pdf)

mrežama i obučilo nastavnike predmetnih programa Informatika za osnovnu i srednju školu da ga primjenjuju. Standardizovan je i prilagođen za primjenu u crnogorskim školama program „Prekini lanac – zaustavimo elektronsko nasilje“, U saradnji sa kancelarijom UNICEF-a razvijena je aplikacija za pametne telefone koja se zove NET prijatelji za djecu uzrasta od 9 do 11 godina. Sa četiri grupe od 30-ak nastavnika promovisan je školski portal o bezbjednosti na internetu.

Što se tiče realizacije specifičnog strateškog cilja 5: *Razvijanje životnih vještina i otpornosti kod djece kako bi se spriječilo nasilje i njegove posledice* navodi se da se primjenjuju kontinuirani programi usmjereni na smanjivanje vršnjačkog nasilja, međutim nije precizirano o kojima je riječ.

IV NACIONALNI INSTITUCIONALNI OKVIR

1. Savjet za prava djeteta

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u okviru svojih nadležnosti obrazovalo Savjet za prava djeteta koji čine predstavnici nadležnih državnih organa, Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, predstavnici tri NVO i jedan djece.

Zadatak Savjeta je da:

- prati izvršavanje obaveza Crne Gore koje proizilaze iz Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava djeteta;
- štiti i unaprjeđuje prava djeteta u oblasti socijalne i dječije zaštite, zdravstvene zaštite, vaspitanja i obrazovanja i drugim oblastima od značaja za zaštitu prava interesa djeteta;
- prati primjenu propisa koji se odnose na zaštitu prava djeteta;
- inicira donošenje propisa za unaprjeđenje i zaštitu prava djeteta;
- unaprjeđuje saradnju sa lokalnom samoupravom u procesu implementacije i zaštite prava djeteta;
- unaprjeđuje saradnju sa NVO u procesu implementacije i zaštite prava djeteta.

U odnosu na rad Savjeta, Komitet za prava djeteta UN-a je u svom najnovijem izvještaju za 2018. godinu izrazio ozbiljnu zabrinutost što je ponovnim osnivanjem Savjeta za prava djeteta 2013. godine, pod pokroviteljstvom Ministarstva rada i socijalnog staranja ograničeno njegovo ovlašćenje da koordiniše različita ministarstava u primjeni Konvencije.

U Izvještaju podsjeća na prethodne preporuke (*CRC/C/MNE/CO/1, stav 8*) i urgira da država potpisnica:

- a. jača ulogu Savjeta kao glavnog institucionalnog koordinacionog mehanizma na međuministarskom nivou;
- b. obezbijedi Savjetu jasan mandat i dovoljno ovlašćenja za koordinaciju svih aktivnosti koje se odnose na implementaciju Konvencije na međusektorskom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou;
- c. obezbijedi Savjetu neophodne ljudske, tehničke i finansijske resurse za efikasno funkcionisanje.

2. Obrazovne ustanove – škole

Škole kao vaspitno obrazovne ustanove su mjesta gdje djeca provode najveći dio dana, a pod direktnom su kontrolom i koordinacijom institucija.

U slučaju vršnjačkog nasilja, sa učenicima koji su počinioci ili žrtve vršnjačkog nasilja postupaju psiholozi i pedagozi čija uloga je djelovanje na ličnost i ponašanje učenika na način da se ta vrsta nasilja ne ponovi, odnosno u startu preventivno djeluje.

Zavod za školstvo u okviru dokumenta *“Standardi kompetencija za nastavnike i direktora¹⁶”* prepoznaje značajnu ulogu pedagoga i psihologa u vaspitno - obrazovnim ustanovama obzirom na dinamične promjene koje se odvijaju u svim sferama života i koje dovode do promjena i u samoj školi.

Prema *Standardima* od pedagoga se očekuje da kroz kontinuirano profesionalno usavršavanje i odgovornu participaciju u cjelokupnom djelovanju vaspitno-obrazovne ustanove doprinosi njenom kvalitetnijem radu i istovremeno sopstvenom razvoju. Posao pedagoga obuhvata najšira područja rada – od planiranja i programiranja do vrjednovanja rezultata uz saradnju sa svim akterima u tom procesu. Navodi se da profesionalne kompetencije pedagoga podrazumijevaju njegovu stručnu osposobljenost i sposobnost djelotvornog povezivanja pedagoške teorije i prakse.

Psiholog u predškolskoj ustanovi (PU) i školi pomaže djeci/učenicima da se razvijaju i ostvaruju postignuća u skladu sa svojim potencijalima. U tome se prepoznaje širok spektar usluga, na liniji obrazovanje-mentalno zdravlje, koje psiholog može da pruži djeci/učenicima, njihovim porodicama, školi i sistemu obrazovanja. Zajedno sa osobljem škole/PU, sa roditeljima, stručnjacima za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu, psiholog doprinosi izgradnji i održivosti sigurnog i bezbjednog ambijenta za sveobuhvatan fizički i psihički razvoj svakog djeteta i mlade osobe. U tome se posebno naglašava snažna povezanost PU/škole i porodice.

U saradnji Ministarstva prosvjete i Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori u dijelu osnovnih škola je realizovan projekat *“Škola bez nasilja”*.

Rezultat projekta su Brošura za roditelje, Uputstvo za postupanje u školama i Priručnik kako spriječiti nasilje u školama, koji imaju za cilj prevenciju i smjernice za postupanje u slučaju pojave vršnjačkog nasilja.

Navedeni dokumenti su imali za cilj propisivanje konkretnih zaduženja i postupanja, nastavnika i drugih stručnih timova u školi, kao i preporuke za postupanje roditelja.

Realizacijom ovog projekta došlo se do zaključaka da se sve vrste nasilja vrlo dobro razumiju i prepoznaju od strane roditelja, nastavnika i djece koja u prvi plan stavljaju emocionalno, pa zatim i fizičko nasilje. Program Škola bez nasilja biće detaljnije opisan u poglavlju V ovog dokumenta!

Glavne smjernice koje su proizašle iz Uputstva¹⁷ za postupanje u školama sa ciljem suzbijanja i pravovremenog prepoznavanja vršnjačkog nasilja:

16 „Standardi kompetencija za nastavnike i direktora“ Zavod za školstvo, decembar 2016.godine dostupan na: <http://www.zzs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=262286&rType=2> ;

17 Uputstvo školama „Podjela odgovornosti i postupanje u cilju prevencije i u slučajevima pojave nasilja“, Ministarstvo prosvjete (2015) dostupno na www.mpin.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=221720&rType=2 ;

- osnovati tim koji će pratiti proces prevencije nasilja i izabrati koordinatora (po pravilu član stručne službe);
- sprovesti Upitnik (slučajni uzorak učenika i sl.);
- sprovesti obuke nastavnika/nastavnica za rad sa učenicima/učenicama o vrijednostima i pravilima i za sprovođenje restitucije;
- na početku svake školske godine kroz radionice koncipirati pravila za sva odjeljenja i sve razrede - čas odjeljenskog starješine, a iz njih formulirati pravila škole (pozitivna forma);
- postaviti pravila na vidljiva mjesta u učionici i holu škole;
- sprovesti roditeljski sastanak (odjeljenske starješine i roditelji – sva odjeljenja);
- primjenjivati i evidentirati restituciju;
- vršnjačka podrška i „kutija povjerenja“;
- organizovati redovne sastanke za praćenje svih pojava nasilja u školi;

Na osnovu datih smjernica predviđeno je da:

- školski Tim za zaštitu djece od nasilja čine: uprava škole (direktor/ica), stručni saradnici i nastavnici/ica koji je u neposrednom kontaktu sa djetetom. Uloga Tima je da zaposlenima olakša proceduru pomoći djeci kada se posumnja da su izložena nekoj vrsti nasilja. Ostvaruje komunikaciju škole sa centrima za socijalni rad i ostalim pojedincima ili službama koje se bave zaštitom djece od nasilja. Brine o organizovanju i sprovođenju mjera plana zaštite, a u vezi su sa školom;
- se pravila na nivou odjeljenja, razreda i škole uspostavljaju i postavljaju na upadljivim mjestima i organizuju sastanci na kojima se roditelji upoznaju sa pravilima i vrijednostima, načinu reagovanja kada se nasilje dogodi. Nakon formulisanja pravila škole, školski Tim za zaštitu djece od nasilja i uprava škole dogovaraju se o uvođenju i primjeni disciplinovanja i restitucije (nadoknade štete) koje se koriste prije vaspitnih mjera;

Takođe, predviđeno je sprovođenje edukacija sa ciljem da zaposleni u školi (nastavno i vannastavno osoblje) dobiju prave informacije o tome kako da postupaju kada sumnjaju da je dijete žrtva nasilja, a poseban akcenat je stavljen na institute “restitucije” kao metode koja je orijentisana prema mogućnostima ispravljanja, a ne kažnjavanja (nadoknada učinjene štete ili napravljene greške).

3. Centar za socijalni rad

Centar za socijalni rad i staranje, kao bitna javna ustanova u sistemu zaštite prava i interesa djeteta, između ostalog, bavi se pružanjem podrške žrtvama vršnjačkog nasilja, koje se ogleda u savjetodavnom radu sa žrtvama vršnjačkog nasilja, kao i sprovođenjem odgovarajućih zaštitnih mjera u konkretnim slučajevima.

U Pravilniku o bitnim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga (*Službeni list CG*, br. 27/13 i 1/15)¹⁸ kao korisnici savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga su navedeni dijete koje je u sukobu sa zakonom kao i dijete koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva.

U toku svog postupanja centri primjenjuju *Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja*. Kako je navedeno na sajtu Centra za socijalni rad Podgorica u svom radu postupaju prema dvijema grupama maloljetnih lica:

1. školski uzrast – osnovna škola, tj. krivično neodgovorna lica do 14 godina starosti;
2. maloljetnici preko 14 godina starosti, koji pohađaju srednju školu;

Najčešći oblik nasilničkog ponašanja, u kom slučaju se uključuje i Centar za socijalni rad, po prijavi škole, roditelja ili drugog maloljetnog/punoljetnog lica jeste *bullying* (prepoznat kao udaranje, guranje, rušenje i sl.). Kada takvo ponašanje poprimi kontinuitet na individualnom ili grupnom planu, preduzimaju se i različite zaštitne mjere (prijavlivanje, prosljeđivanje, istraga, pisani nalazi, obraćanje sudu i td.) u skladu sa Zakonom o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku.

Škola obavještava Centar za socijalni rad i preuzima rad sa maloljetnikom koji je počinitelj ili žrtva vršnjačkog nasilja u momentu kada određeno nasilje dobije kontinuitet i pređe granice i mogućnosti kontrole od strane stručnih lica u osnovnim i srednjim školama.

U svom radu Centar prvo ispituje situaciju i utvrđuje koji su uzroci doveli do određenog kontinuiranog vršnjačkog nasilja, nakon čega se sprovodi obrada maloljetnikove ličnosti od strane tima koji sačinjavaju (socijalni radnik, psiholog, pedagog i pravnik), a zatim se utvrđuje program i plan rada sa maloljetnikom.

U slučaju da je zahtjev upućen od strane Uprave policije ili tužilaštva upućuje se izvještaj sudu i uzima se učešće u sudskom postupku praćenjem izvršenja vaspitnih naloga i mjera.

Kao najbitniji segment rada sa maloljetnicima učiniocima vršnjačkog nasilja je savjetodavni rad koji sprovodi Centar, ukoliko postoji volja kod maloljetnika koji je učesnik vršnjačkog nasilja.

Na zvaničnoj internet stranici JU Centri za socijalni rad dostupan je odgovor na pitanje kako i na koji način Centar za socijalni rad postupa kod vršnjačkog nasilja.

“Centar za socijalni rad pruža podršku žrtvama vršnjačkog nasilja, savjetodavni rad izvršiocima nasilja i njihovim roditeljima, nadzor njihovog ponašanja i ostale zaštitne mjere.

Stručni radnici Službe za djecu i mlade, preispituju situaciju, utvrđuju osobine ličnosti djeteta, u kojim situacijama je sklono dijete da se neadekvatno ponaša, šta je dovelo do incidenta i takvog ponašanja.

Nakon obrade djetetove ličnosti i razgovora sa roditeljima, po potrebi utvrđuje Plan i program zaštite i rada, u zavisnosti da li je dijete žrtva ili počinitelj, a sve u cilju poboljšanja njegovog ponašanja i bolje adaptacije u školi.

18 *Pravilnik o bitnim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga* dostupan na: <http://www.csrcg.me/images/Dokumenti/Pravilnici/Uslugue%20socijalne%20i%20djace%20zastite/Pravilnik%20o%20TiSE.pdf>

Stručni radnici fokusiraju pažnju na unaprijeđenje prosocijalnog načina razmišljanja, uspostavljanja odgovarajućeg nivoa kontrole impulsa, razvoja osjećaja odgovornosti i prihvatanja posljedica za sopstveno ponašanje. Pomažu u razvijanju vještina komuniciranja za nenasilno rješavanje konflikata i unaprijeđenje odnosa sa vršnjacima i porodicom.

Insistira se na redovnim dolascima na savjetodavni rad. Važno je osnaživati roditelje, ali i vršiti nadzor roditeljskog prava kada za tim postoji potreba.”¹⁹

4. Uprava policije i Tužilaštvo

Postupanje policije i službenika tužilaštva u slučaju pojave nasilja nad djecom, uređeno je Zakonom o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku i Krivičnim zakonom. Ovim propisima je detaljno razrađen postupak, kazne i mjere koje se preduzimaju prema maloljetnim i punoljetnim licima koji su počinioci nasilja i utvrđuju organi nadležni za postupanje u navedenim slučajevima.

5. Zdravstvene ustanove

Uloga zdravstvenog sektora u domenu implementacije Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja je od izuzetnog značaja. Ministarstvo zdravlja je izradilo poseban Protokol za postupanje zdravstvenih radnika u prevenciji i zaštiti djece od nasiljakako bi pomoglo zdravstvenim radnicima da unaprijeđe svoj rad u oblasti identifikacije slučajeva zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja, prijavljivanja i daljeg upućivanja nadležnim službama.

Svrha Protokola:

- da pruži smjernice i osnaži rad zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika na prevenciji i tretmanu djece izložene nasilju, zlostavljanju, zanemarivanju i eksploataciji;
- da pruži smjernice o postupanju zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika u slučajevima sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje djece;
- da definiše primjenu specifičnih postupaka i mjera, koje zdravstveni radnici i zdravstveni saradnici treba da sprovode u svim ustanovama i privatnim praksama u okviru sistema zdravstvene zaštite.

Protokol predviđa da je svaka zdravstvena ustanova dužna da vodi Knjigu evidencije o sumnji na zlostavljanje i zanemarivanje unutar ustanove kao i da popuni obrazac za evidentiranje sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje.

6. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Zaštitnik je nezavisna i samostalna institucija, osnovana 2003. godine, čiji rad i postupanje su uređeni Zakonom o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Zaštitnik u okviru poslova utvrđenih zakonom, između ostalog, obavlja poslove koji se odnose na zaštitu i promociju prava djeteta.

U Izvještaju o radu Zaštitnika za ljudska prava i slobode Crne Gore za 2017. godinu²⁰, koji se odnosi na vršnjačko nasilje, konstatuje se da vršnjačko nasilje često počinje u školi ili kulminira u njoj, ali da nasilje među i nad djecom uveliko izlazi i van okvira školskog dvorišta.

Ombudsman zapaža da su djeca sve surovija u načinima povrjeđivanja, te su posljedice povreda sve teže i ozbiljnije. U svim slučajevima vršnjačkog nasilja, u kojima je postupao Zaštitnik konstatovano je da obrazovna ustanova angažuje sve raspoložive kapacitete u cilju sprovođenja mjera za adekvatno kažnjavanje učenika koji su učestvovali u nasilju. Međutim, Ombudsman stiče utisak da ni škola, niti druge službe ne preduzimaju konkretne radnje i mjere da ispitaju uzroke određenih ponašanja i pravovremeno reaguju kako bi spriječile dalje konflikte i pomogle učeniku/cima koji pokazuju neprihvatljivo ponašanje.

Zaštitnik je mišljenja da obrazovna ustanova treba da prepozna djecu koja pokazuju određena neprihvatljiva ponašanja i bez odlaganja angažuje sve kapacitete kako bi im pružila pomoć. Rješavanje sukoba među djecom je složen proces gdje se jednako radi sa obje zavađene strane u cilju postizanja mirnog rješenja. Samo kažnjavanje učenika bez planiranog programa pomoći i podrške učenicima koji su vršili nasilje ne garantuje trajno rješavanje problema.

Praksa rješavanja nasilničkog ponašanja prebacivanjem učenika iz jednog odjeljenja u drugo ili isključivanjem učenika iz škole bez analize uzroka devijantnog ponašanja i pružanja pomoći djetetu da problem prevaziđe i ponašanje promijeni, nije u skladu sa najboljim interesom djeteta, niti sa ciljevima obrazovanja i vaspitanja, smatraju u instituciji Ombudsmana.

Zaštitnik smatra da je obaveza škole da preduzima sve radnje i mjere i traži pomoć drugih stručnjaka (kada god je potrebno) kako bi obezbijedila sigurno okruženje za svako dijete. Na taj način bi pomogla djetetu koje pokazuje probleme u ponašanju ili je žrtva nasilja kao i roditeljima, ili ih uputila na stručne službe (u okviru socijalne i dječije zaštite), a sve u cilju ostvarivanja najboljeg interesa djeteta. Osim toga, veoma prisutan oblik nasilja jeste verbalno nasilje među djecom kojim se gotovo niko ne bavi, a ostavlja jednake, ako ne i teže, posljedice od fizičkog nasilja među vršnjacima.

Zaštitnik podsjeća da škole nisu samo obrazovne ustanove, te ne smiju zanemarivati veoma važnu vaspitnu funkciju koju imaju, ali i da škole nisu jedino mjesto na kom treba sprovesti prevenciju i ranu intervenciju kada je nasilje u pitanju. Ovaj problem zahtijeva adekvatnu i udruženu reakciju prosvjetnih radnika i stručnih saradnika škole, sa jedne i roditelja sa druge strane, kao i uključivanje organa starateljstva, zdravstvenih ustanova, policije i organa pravosuđa, u cilju što uspješnije prevencije vršnjačkog nasilja.

²⁰ *Izvještaj o radu Zaštitnika za 2017. godinu*, dostupan na: <http://www.ombudsman.co.me/article.337.news.html>;

V PROGRAMI, PREVENCIJE I POSTUPANJE NA NACIONALNOM NIVOU

U saradnji Ministarstva prosvjete i Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori, realizovan je projekat *“Škola bez nasilja”* u nekoliko škola u Crnoj Gori.

Program je započeo u dvije osnovne škole, a do sada je proširen na još oko 45. Ovaj program je namijenjen učenicima, nastavnom i vannastavnom osoblju, roditeljima, kao i cjelokupnoj zajednici sa ciljem da cijela škola adekvatno odgovori na pojavu vršnjačkog nasilja i time smanji i spriječi nasilje među školskom djecom.

Tokom školske 2010-2011. godine sprovedeno je istraživanje u okviru kojeg je sagledana percepcija, načini reagovanja i odnos prema pojavi nasilja iz ugla učenika, nastavnika, nenastavnog osoblja i roditelja.

Rezultati istraživanja poslužili su kao polazište za nastavak projekta „Škola bez nasilja – sigurno školsko okruženje“ i izradu Priručnika za rad na prepoznavanju i sprječavanju nasilja u školi.²¹

Priručnik predstavlja okvir za rad na prepoznavanju i sprječavanju nasilja u školi. On je zamišljen da pomogne upravi, stručnim saradnicima, nastavnicima i ostalim zaposlenima u školi da izgrade sopstveni odnos prema pojavi nasilja, primijene znanja u radu i pruže pomoć djetetu žrtvi nasilja i djetetu koje se ponašalo na nasilan način.

Priručnik sadrži nekoliko cjelina koje pružaju informacije o tome što je nasilje, posebno vršnjačko, koje su njegove vrste i nudi mogućnost razumijevanja ove pojave. U njemu su određeni struktura i organizacija sistematskih i kontinuiranih aktivnosti u školi na suzbijanju nasilja i odgovoru na nasilje.

Polazeći od činjenice da je škola sredina kroz koju se prelamaju mnoga društvena kretanja, porodične okolnosti i individualne karakteristike djece, u Priručniku se nude mehanizmi za mijenjanje predrasuda u vezi sa nasiljem, a samim tim i načini mijenjanja obrazaca ponašanja djece i odraslih. U okviru Priručnika aktivnosti za prevenciju nasilja predstavljene su kroz sedam koraka koji služe kao vodič za rad na prepoznavanju i sprečavanju nasilja u školi.

Program *“Škola bez nasilja”* pod pokroviteljstvom UNICEF-a je jedini program koji je namijenjen učenicima, nastavnom i vannastavnom osoblju, roditeljima kao i cjelokupnoj zajednici s ciljem da smanji i spriječi nasilje među školskom djecom u Crnoj Gori.

21 Priručnik „Škola bez nasilja“, Ministarstvo prosvjete i UNICEF, dostupan na http://files.unicef.org/montenegro/SBN_za_web_final.pdf

VI ISKUSTVA ZEMALJA EU I PRIMJERI DOBRE PRAKSE

Postoji opšta saglasnost među zemljama EU da je vršnjačko nasilje ozbiljan problem. Svaka zemlja se shodno stanju u zemlji bori sa problemom. Većina zemalja je problem vršnjačkog nasilja rješavala kroz Strategije koje daju uputstva za razne programe, preporuke, direktive i regulative.

Većina dobrih praksi protiv nasilničkog ponašanja su podizanje svijesti, trening i obrazovanje. Većina njih je takođe povezana sa ostalim kategorijama (jačanje kapaciteta, komunikacija, razvoj partnerstva, promjena politika i istraživanja).

U Evropskom vodiču dobre prakse u prevenciji vršnjačkog nasilja, koji je urađen kroz projekat financiran od strane Evropske komisije Daphne III Programe, 2014. godine opisana je praksa više zemalja. U nastavku je prenijeto nekoliko primjera prevencije i sprječavanja nasilja u školama.

Bugarska je zemlja koja ima praksu protiv zlostavljanja "ProSAVE". Nacionalna politika *Antibullying* sprovodi se u okviru Nacionalnog programa za djecu pod nadzorom Ministarstva obrazovanja, nauke i mladih (MEYS), koja podstiče dalje reforme za zaštitu i podršku djeci i porodici i doprinosi koordinaciji i implementaciji relevantnih politika.

Posebna Komisija sastavljena od stručnjaka iz ove oblasti pod pokroviteljstvom Savjeta ministara radi na prikupljanju i analiziranju statistike o pitanjima vezanim za nasilje, djecu i škole, te predlaže akcije i saradnju sa raznim nevladinim organizacijama i drugim nacionalnim tijelima i institucijama. Dalje, osnovana je Agencija države za zaštitu djece prema Zakonu o zaštiti djece (1. Januara 2001.). Ministarstvo obrazovanja ima dugoročnu strategiju za suočavanje sa nasiljem, specijalni programi za djecu sa problemima koji se odnose na agresivno ponašanje - "Pedagoški centri". Školski program prevencije agresije i nasilničkog ponašanja je izrađen na temelju Programa razvoja obrazovanja, nauke i politike mladih u Bugarskoj (2009-2013).²²

Metoda obuke "*Analiza procesa donošenja odluka*" primijenjena u **Francuskoj** je dobra *Antibullying* praksa. Na nivou politike objavljeno je nekoliko ministarskih krugova u Francuskoj što se tiče sigurnosti u školama i strategije protiv nasilničkog ponašanja. U aprilu 2010. godine razrađena je nacionalna politika "Prevenција i borba protiv nasilja u školi". Strategija ima za cilj da analizira klimu u školama kada je u pitanju nasilje, da osposobi nastavnike i ostalo osoblje u sklopu nacionalnog obrazovnog sistema kroz nacionalni sistem podrške, da ojača plan sigurnosti, da se da smisao sankcijama unutar škole, da se potvrdi njihova obrazovna dimenzija i razvije specifičan program za škole. Različite aktivnosti sprovode se kao dio strategije, uključujući istraživanja, treninge, umrežavanje i još mnogo toga.²³

22 Dostupno na: http://www.antibullying.eu/sites/default/files/wk2_guide_of_good_practices_final2_v2.pdf ;

23 *Ibid*;

Tri dobre prakse protiv zlostavljanja evidentirane su u **Njemačkoj** i sve su implementirane na nacionalnom nivou: *“Hrabrosti protiv nasilničkog ponašanja”*, Praktični vodič o projektu *“Škola kao stanište - bez zlostavljanja”*, Inicijativa *“Fairplayer - protiv nasilja u školama i za razvoj društvenih vještina!”*, i Projekat *“Škola bez zlostavljanja”*. Dalje, Njemačka učestvuje na evropskom projektu „Priručnik. Digitalno obrazovanje i pismenost medija”.²⁴

Od 1998. godine, propisi u **Velikoj Britaniji** nalažu da su državne škole obavezne po zakonu da primjenjuju politike protiv nasilja i zastrašivanja u školama. Iako inicijativa o sprječavanju nasilja traje već decenijama, ono i dalje predstavlja veliki problem. Maltretiranje preko interneta je problem koji nije definisan kao krivično delo u Velikoj Britaniji, međutim postoje brojni zakoni koji se mogu primijeniti za ovu vrstu nasilja. Zakon o zaštiti od uznemiravanja (*The Protection from Harassment Act*) štiti pojedince od uznemiravanja, dok se prema Zakonu o telekomunikacijama (*The Telecommunications Act*) smatra uvredom slanje anonimnih poruka, kao i uvrijedljivi telefonski pozivi.

U **Sloveniji** su urađene Smjernice za analizu, prevenciju i liječenje/upravljanje nasiljem u školama koje je uradila Komisija za analizu problema nasilja u slovenačkim školama 2004. godine u okviru nadležnog Ministarstva prosvjete i obrazovanja. Vlada je donijela izmjenu i dopunu Zakona o organizaciji i finansiranju obrazovanja (*Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*), koji obezbjeđuje izričitu zabranu svih oblika nasilja u školama i zabranu ulaska u obrazovni sistem lica protiv kojih se vodi krivični postupak pokrenut protiv seksualnog integriteta.

Mjere protiv nasilja i maltretiranja razvijene u nordijskim zemljama uglavnom se smatraju zlatnim standardom. Norveški istraživač Dan Olweus (*Dan Olweus*), kako je već pomenuto, razvio je jedan od najpopularnijih programa intervencije do danas na kojem se zasniva I program Škola bez nasilja.

Danas, novi tip programa protiv nasilja koji se primenjuje u **Finskoj** privlači interesovanje među stručnjacima širom svijeta. Poznat kao Kiva-KiVA, program ima za cilj da uključi sve učenike i nastavnike u borbu protiv nasilja među mladima, uključujući i posmatrača. Rezultati su bili toliko obećavajući da je 90% svih škola u Finskoj realizovalo ovaj program. KiVA program baziran je na istraživanju programa protiv nasilja koji je razvijen na Univerzitetu u Turku, Finska, uz finansijsku podršku Ministarstva prosvjete i kulture. Efikasnost KiVA programa je pokazana u Finskoj, a sada je KiVA program koji je zastupljen i sprovodi se u saradnji sa lokalnim partnerima u velikom broju zemalja. Podaci SZO za 2013/2014. godinu za Finsku pokazuju da je samo 1% 13-godišnjih dječaka ili 4% djevojčica maltretiralo, što je znatno manje od prosjeka.²⁵

U **Švedskoj** je izražena spremnost da se preduzmu akcije na sprječavanju maltretiranja i nasilja u školama, kroz obaveznu prevenciju na institucionalnom nivou. Škole koje nisu u stanju da pokažu da su proaktivne u rješavanju nasilja i maltretiranja mogu sudski odgovarati na prijavu od strane djeteta koje trpi nasilje i odgovorne su za nastalu štetu, ličnu ili materijalnu.²⁶

24 *Ibid;*

25 Više informacija na internet adresi: <http://www.kivaprogram.net/around-the-world> ;

26 Preuzeto sa <https://www.hcalawyers.com.au/blog/bullying-laws-around-the-world/#guide3> ;

U **Srbiji** je 2007. godine donešen posebni Protokol za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanedmiravanja u obrazovno – vaspitnim ustanovama. U Protokolu su predstavljene preventivne aktivnosti i definisane procedure u zaštiti djece od nasilja u kojima je precizirana uloga svih koji su uključeni u život i rad obrazovne – vaspitne ustanove. On je namijenjen direktorima, nastavnicima, vaspitačima, stručnim saradnicima, nenastavnom osoblju, djeci, roditeljima, predstavnicima lokalne zajednice kao i drugim relevantnim institucijama koje su uključene u prevenciju i rješavanju problema nasilja. Novi Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja predviđa kazne za roditelje ukoliko njihova djeca grubo prekrše školska pravila. Kazna se određuje i ukoliko mladi prekrše pravila ponašanja koja postavlja ustanova. Ako učenik načini neki od težih prekršaja discipline u školi, roditelji će morati da odgovaraju prekršajno ili krivično. Takođe, predviđena je kazna za roditelje, od 30.000 do 100.000 dinara odnosno od 250 do 850 eura, ukoliko njihovo dijete maltretira vršnjake, npr. udara, vrijeđa, omalovažava ili ugrožava zdravlje vršnjaka.

U **Hrvatskoj** prema informacijama Odbora za porodicu, mlade i sport Hrvatskog sabora, problem vršnjačkog nasilja prepoznat je već duže vrijeme. Nacionalna Strategija zaštite od nasilja u obitelji, za period od 2017. do 2022. godine²⁷ nadležnim tijelima uvodi obaveze prevencije i procesuiranja svih vidova nasilja. U Hrvatskoj se ova Strategija primjenjivala u proteklih 5 godina. Takođe, 2014. donijeta je nacionalna Strategija za prava djece u Hrvatskoj za period od 2014. do 2020. godine (Ministarstvo socijalne politike i mladih je zaduženo za programske aktivnosti). Dio Strategije definiše zaštitu od nasilja u školama i navodi sljedeće ciljeve: osigurati ostvarivanje prava djeteta na nenasilnu atmosferu u školama, eliminisati tolerantne stavove prema vršnjačkom nasilju.

Na nivou EU neophodno je istaći program koji sprovodi Savjet Evrope je “Izgradnja Evrope za i sa djecom” u kojem se za 10 godina, od 2006. godine do danas, teži zaštiti i promociji prava djeteta u državama članicama Savjeta Evrope.

Kao pozitivne rezultate ovog programa za navedeni period, treba istaći:

- izmjena zakonodavstva i politika u cilju poboljšanja zaštite prava djece kroz sveobuhvatan skup dva obavezujuća i 18 neobavezujućih standarda o pravima djeteta koje su razradile države članice i usvojio Komitet ministara.
- razvijanje znanja i vještina u realizaciji prava djeteta u skladu sa relevantnim konvencijama Savjeta Evrope je proširena pouzdanim podacima prikupljenim pomoću najmanje osam mehanizama za monitoring i drugih mehanizama Savjeta Evrope.
- države članice su dobile podršku u realizaciji raznih vrsta aktivnosti u oblasti prava djeteta. Organizovano je više od 200 aktivnosti o pravima djeteta iz prethodne Strategije, za period 2012-2015. godine, koje su uključile svih 47 država članica.
- sa državama članicama su uspostavljene raznovrsne i fleksibilne metode rada kroz mrežu nacionalnih koordinatora za prava djeteta.
- tražena su dječija mišljenja i ona su uzeta u obzir pri izradi preporuka Komiteta ministara o pravima djeteta.

27 *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za period od 2017. do 2022.godine*, Republika Hrvatska dostupna na <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=4641>

- uspostavljena su snažna partnerstva s drugim međunarodnim organizacijama i nevladinim organizacijama i Savjet Evrope je postao ključni pokretač poštovanja prava djece na evropskom i međunarodnom nivou.

Na evropskom nivou uspostavljena je i **Evropska mreža za borbu protiv nasilja**, koja je osnovana sa ciljem kreiranja seta mjera i zajedničkih evropskih politika protiv vršnjačkog nasilja. Mrežu čine 19 članica iz 15 zemalja EU. Glavni ciljevi mreže su:

- koordinacija aktivnosti i sprovođenje različitih inicijativa protiv nasilja i razvijanje partnerstava širom Evrope;
- angažovanje i stvaranje zajedničke evropske strategije protiv maltretiranja koja bi se implementirala na nivou država članica EU;
- razmjena i promovisanje dobrih praksi, jačanje kapaciteta i sprovođenje obuka profesionalcima koji rade sa djecom koja su učesnici ili žrtve nasilja;
- podizanje svijesti u javnosti, među djecom i mladim ljudima, roditeljima i nastavnicima, u cilju njihovog informisanja na koji način se suočiti sa nasiljem i na koji način raditi na prevenciji.

Na nivou EU postoji značajan broj regulativa, direktiva i preporuka čiji je glavni cilj davanje smjernica i predlaganje mjera za suzbijanje nasilja nad djecom.

U tom pravcu, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evropske unije donio je Preporuku o lokalnim partnerstvima za prevenciju i borbu protiv nasilja u školi. Preporuka se bavi nasiljem širom Evrope i tendencijom da nasilje u školi počinju u sve ranijoj dobi, pa u skladu sa tim daje preporuke i smjernice za suzbijanje nasilja.

Značajan dokument je i *Priručnik o pravima djeteta u evropskom pravu*, koji su Agencija evropske unije o osnovnim pravima i Savjet Evrope donijeli 2015. godine.

Cilj izrade ovog priručnika bilo je podizanje svijesti i unaprijeđenje znanja o pravnim standardima kojima se štite prava djeteta u EU, a namijenjen je pravnicima koji nijesu specijalizovani na ovu temu, sudijama, tužiocima, tijelima za zaštitu djece i drugim stručnjacima i organizacijama odgovornim za obezbjeđivanje pravne zaštite prava djece.

Značajan dio projekata koji je realizovan na nivou EU, predvidio je brojne kampanje za promovisanje najboljih rješenja za suzbijanje nasilja, gdje se informisanje djece, školske zajednice i organa vlasti smatra najznačajnijim segmentom rješavanja ovog problema, kao i podizanje svijesti o potrebi uspostavljanja Evropskog dana borbe protiv nasilja.

VII ZAKLJUČAK

Postoji opšta saglasnost među zemljama EU da je vršnjačko nasilje ozbiljan problem. Svaka zemlja se shodno stanju u zemlji bori sa problemom. Većina zemalja su problem vršnjačkog nasilja rješavale kroz Strategije koje daju upustva za razne programe, preporuka, direktiva i regulative.

Većina dobrih praksi protiv nasilničkog ponašanja su podizanje svijesti, trening i obrazovanje. One su uglavnom povezane sa ostalim kategorijama (jačanje kapaciteta, komunikacija, razvoj partnerstva, promjena politike i istraživanja).

Crna Gora se mora voditi dobrom praksom zemalja EU i regiona, koja imaju iskustva u rješavanju problema vršnjačkog nasilja. Pojedine zemlje rješavaju problem vršnjačkog nasilja propisivanjem kazni za roditelje kao što je to slučaj u Srbiji, dok druge predviđaju mogućnosti da dijete tuži školu ukoliko škola ne pruži adekvatnu zaštitu djetetu (Švedska).

Zakonska regulativa

Vršnjačko nasilje kao pojam nije prepoznat u crnogorskom pravnom sistemu, iako ga brojna stručna međunarodna i crnogorska literatura i dokumenti kao takvog prepoznaju.

U crnogorskim propisima (Ustav, zakoni, podzakonski akti i drugi propisi) ne postoji pojam “vršnjačkog nasilja”, pa samim tim ovo pitanje nije do kraja na jasan i precizan način pravno uređeno. Međutim, u situacijama kada se dogodi vršnjačko nasilje, nadležni organi, ustanove i institucije postupaju u skladu sa propisima kojima je uređeno pitanje nasilja u porodici, postupanja sa maloljetnicima koji su učinioci krivičnih djela, kao i drugim propisima koji na određeni način uređuju pitanja koja se odnose na nasilje (maloljetničko, vršnjačko itd).

U skladu sa navedenim treba razmotriti ideju da se u zakonodavstvu prepozna termin “vršnjačkog nasilja”. U zakonima koji se tiču obrazovanja, vršnjačko nasilje može biti definisano terminološki, i predloženi načini prevencije i djelovanja u slučaju pojave nasilja. Samim tim, u postojećim zakonima (npr Opšti zakon o obrazovanju) mogu se predvidjeti obaveze i odgovornost svih uključenih strana (djeca, roditelji, prosvjetni radnici, uprava škola institucija).

Sada je Opštim Zakonom o obrazovanju i vaspitanju propisano je da u ustanovi nije dozvoljena ni jedna vrsta nasilja niti diskriminacije ali zakon može da prepozna odgovornost svake strane, kao i kaznenu politiku. Osim toga, važno je usvojiti i posebne akte, poput pravilnika koji bi razradili odgovornosti, postupanja i kaznenu politiku.

Takođe, jedan od predloga, koji se čini veoma korisnim i interesantnim, može biti i donošenje posebnog Zakona o djeci (Preporuka Komiteta za prava djeteta UN-a) koji bi obuhvatio i sva pitanja koja se tiču i vršnjačkog nasilja, a iz kojeg bi proistekle jasne, obavezujuće procedure o prevenciji i postupanju uz navedene odgovornosti. Svakako, izmjene Zakona i donošenje novih neće biti garancija promjena, već je neophodno raditi i na njihovoj primjeni, i obezbijediti monitoring primjene.

Preventivo djelovanje i postupanje

U Crnoj Gori sada postoji program prevencije "Škola bez nasilja" koji je realizovan u 45 osnovnih škola. Potrebno je ili taj program implementirati u svim školama ili nakon izrade Nacionalnog plana prevencije i djelovanja raditi na definisanju novog programa postupanja koji bi zadržao sve efikasne metode iz programa "Škola bez nasilja" ali i predvidio dodatne korake primjenjive u našem sistemu

Svjetska zdravstvena organizacija ističe značaj preventivnih programa koji bi trebalo da se primjenjuju u ranom uzrastu, kao i na potrebu da se konstantno razvijaju pristupi koji su se pokazali efikasnim. Prema podacima SZO, inicijative i programi prevencije u školama uticali su na trend pada nasilništva među mladim ljudima, ali se prevalencija dramatično razlikuje od zemlje do zemlje, što ukazuje na razlike u kulturnim normama koje se odnose na vršnjačko nasilje i uspeh programa intervencija.

Na prvom mjestu preventivno djelovanje treba da ima svoje konkretne akcije u školama, gdje je pojava vršnjačkog nasilja najzastupljenija. Napor koji je, do sada, u tom pravcu učinjen je izrada Uputstva za postupanje u slučaju vršnjačkog nasilja koje je donijelo Ministarstva prosvjete. Naveden dokument ima za cilj propisivanje konkretnih zaduženja i postupanja, nastavnika i drugih stručnih timova u školi, kao i preporuke za postupanje roditelja. Iz ovog dokumenta treba preuzeti sve ono što se pokazalo dobrim i zadržati, ali ga i inovirati u skladu sa preporukama koje budu definisane Nacionalnim planom prevencije i postupanja.

Potrebno je i intenzivirati rad na sprovođenju kampanja i različitih vrsta edukacija koje bi doprinjele profesionalizaciji stručnog kadra i podizanju svijesti o značaju ranog prepoznavanja vršnjačkog nasilja i rada na njegovoj prevenciji, posebno u školama koje predstavljaju glavno mjesto pojave ove vrste nasilja.

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021. prepoznaje važnost intezivnog rada na podizanju svijesti i edukaciji, te samim predviđanjem takve aktivnosti daje na značaju.

Važno je formirati i specijalizovane službe za rad sa djecom koja su žrtve nasilja u cilju njihovog potpunog oporavka i reintegracije, na lokalnom nivou ali i uz uključivanje socijalnih i službi primarne zdravstvene zaštite, a kada do nasilja već dođe. Bez servisa podrške koji su im dostupni u zajednici u kojoj žive, i djeci koja su žrtve nasilja, i djeci koja izazivaju vršnjačko nasilje, svi ostali napori da im se pomogne, neće biti dovoljni.

Evidencija slučajeva

Ugledajući se na praksu EU, razvijanje znanja i vještina prošireno pouzdanim podacima prikupljenim pomoću mehanizama za monitoring, može da doprinese prevenciji i postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja.

Savjet Evrope ističe potrebu za postojanjem preciznih evidencija, odnosno baze podataka, kao jedan od mehanizama kojim bi se doprinijelo kvalitetnijem praćenju pojave vršnjačkog nasilja i boljem protoku informacija i saradnje između stručnih lica i institucija, koja na kraju doprinosi adekvatnom odnosu države prema ovoj vrsti problema. Za Crnu Goru, kreiranje baze podataka, koju nema, bilo bi od značaja posebno jer bi se moglo pratiti koje škole imaju uspjeha odnosno neuspjeha u preveniranju i rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja, pa bi im se u skladu sa tim mogla obezbijediti adekvatna pomoć i podrška.

REFERENCE

Alternativni izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore o primjeni konvencije ujedinjenih nacija o pravima djeteta (2017) <http://www.ombudsman.co.me/img-publications/22/lat-final-alternativni-i-djecji.pdf> ;

Inicijalni izvještaj o primjeni Konvencije o pravima djeteta za period 2006. – 2008.godine, dostupan na www.mrs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=54001&rType=2 ;

INSPIRE: Seven strategies for Ending Violence Against Children, 2016, Svjetska zdravstvena organizacija: više informacija dostupno na: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/inspire/en/ ;

Izvještaj o radu Zaštitnika za 2017.godinu, dostupan na: <http://www.ombudsman.co.me/article.337.news.html> ;

Izvještaj o sprovođenju strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017 -2021, za 2017.godinu dostupan na: [file:///C:/Users/FUJITSU/Downloads/28_91_27_09_2018%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/FUJITSU/Downloads/28_91_27_09_2018%20(1).pdf)

Konvencija o pravima djeteta (1989), dostupna na: ombudsman.co.me/djeca/docs/konvencijaopravimadjeteta.doc;

Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za period od 2017. do 2022.godine, Republika Hrvatska dostupna na <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=4641> ;

Opšti Zakon o obrazovanju i vaspitanju, dostupan na: <http://www.mps.gov.me/biblioteka/zakoni> ;

Porodični zakon, dostupan na: https://sudovi.me/podaci/osul/informacije/info_doc/836.pdf ;

Pravilnik o bitnim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga dostupan na: <http://www.csrcg.me/images/Dokumenti/Pravilnici/Usluge%20socijalne%20i%20dijace%20zastite/Pravilnik%20o%20STiSE.pdf>

Preporuke Komiteta za prava djeteta UN-a, 2010.godine dostupno na: www.ombudsman.co.me/img-publications/8/preporuke_komiteta.doc ;

Priručnik „Škola bez nasilja“, Ministarstvo prosvjete Crne Gore i Unicef, dostupan na http://files.unicef.org/montenegro/SBN_za_web_final.pdf

Strategija o pravima djeteta, Savjet Evrope: (2016-2021), dostupno na: <https://edoc.coe.int/en/children-s-rights/7207-council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2016-2021.html> ;

Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021. dostupna na <http://www.minradiss.gov.me/biblioteka?query=Strategija&sortDirection=desc> ;

„Standardi kompetencija za nastavnike i direktora“ Zavod za školstvo, decembar 2016.godine dostupna na: <http://www.zzs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=262286&rType=2>

Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, Ujedinjene nacije, više informacija dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> ;

Upustvo školama „Podjela odgovornosti i postupanje u cilju prevencije i u slučajevima pojave nasilja“, Ministarstvo prosvjete (2015) dostupno na www.mpin.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=221720&rType=2 ;

Ustav Crne Gore, dostupan na: <http://www.skupstina.me/images/dokumenti/ustav-crne-gore.pdf> ;

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, dostupan na; <http://sudovi.me/osba/biblioteka/propisi/zakon-o-besplatnoj-pravnom-pomoci-3481> ;

Zakon o posredovanju, dostupan na <http://www.posredovanje.me/me/normativni-okvir> ;

Zakon o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku, dostupan na: www.sluzbenilist.me ;

Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, dostupan na www.sluzbenilist.me ;

Zakon o zabrani diskriminacije, dostupan na www.sluzbenilist.me ;

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, dostupan na: <http://media.cgo-cce.org/2013/06/18-Zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici.pdf> ;

Korišćene dodatne web adrese:

<https://www.hcalawyers.com.au/blog/bullying-laws-around-the-world/#guide3> ;

<http://www.kivaprogram.net/around-the-world> ;

<https://www.coe.int/en/web/children/bullying> ;

http://www.antibullying.eu/sites/default/files/wk2_guide_of_good_practices_final2_v2.pdf

<http://www.csrcg.me/index.php/najcesca-pitanja-i-odgovori> ;

**PREPOZNAJMO I REAGUJMO.
ZAJEDNO.**

udruženje
Roditelji

 Juventas

UNIJA
srednjoškolaca
CRNEGORE

Projekat „Koalicija protiv vršnačkog nasilja u crnogorskim školama“,
finansira EU kroz projekat Civil Society Facility Montenegro Programme IPA2016.

sos.roditelji.me